

INDHOLDSFORTEGNELSE **Vore Kirkegårde**

Hovednummer:

Torben Michelsen:
Konkurrence om en kirkegård
og et kapel i Esbjerg 61

Tillæget:

Overlærer Dagmar Carlsen-Skiødt,
75 år 61
Kirkegårdsinspektør H. D. Ørsted,
60 år 61
Monumentet – håndværk eller
kunst 61
Fra danske dagblade 63
Fra blade og tidsskrifter 64

Nr. 8 . Januar 1970 . Bind 23

Tidsskrift udgivet af
Foreningen for Kirkegårdskultur

Red.: Hortonom Axel Andersen,
Ørnevej 1, Taastrup.

Eksp.: Kdgs.inspektør Poul W. Olsen,
Pileallé 2, 2000 København.

Overlærer Dagmar Carlsen-Skiødt, 75 år

Bestyrelsesmedlem i Foreningen for Kirkegårdskultur frk. Dagmar Carlsen-Skiødt fylder d. 20. januar 75 år. Som medlem af Odense byråd og dets kirkegårdsbestyrelse og med den fra sin fader, afdøde handelsegartner C. A. Carlsen-Skiødt arvede interesse for kirkegårde var det en naturlig ting, at frk. Carlsen-Skiødt blev medlem og senere bestyrelsesmedlem. Det er dog forbavsende så vital som frk. Carlsen-Skiødt er, ved sidste årsmøde i Rønne, gennemførte hun alle programmets strabadser uden, at man kunne mærke træthed.

F. f. K. og Vore Kirkegårde ønsker til lykke.

Kirkegårdsinspektør H. D. Ørsted, 60 år

Den 8. februar bliver der fest i Hillerød, når den populære kirkegårdsinspektør bliver 60 år. I sit arbejde for kirkegårdskulturen og for sine kolleger har han vundet sig mange venner.

Kgd.inspektør Ørsted har haft sin gerning i Holbæk siden 1948, inden da gennemgik han en grundig gartneruddannelse, blev havebrugskandidat og uddannede sig videre under Københavns begravelsesvæsen.

Monumentet – håndværk eller kunst!

718:726.825.1/.4

I B.T. for den 19. august 1969 skriver Henning O'Strit under overskriften „Her hviler“ – dansk tradition, hygge og borgerlighed! Danmark har måske verdens smukkeste kirkegårde, men gravstenskunsten har ikke fulgt med udviklingen, den er hjerteskerende traditionel og ligger langt fra vor tids kunst. For at begynde med noget positivt, skriver han: Jeg tror de smukkeste kirkegårde findes i Norden, måske i Danmark og Sverige. Måske i Danmark. Generelt sagt er gravstederne her små, blomstersmykkede, bevokset med grønne buske og træer, efterhånden åbne (rækværkernes tid synes omme: „her ligger jeg, det er min ejendom“), det hele meget velholdt – af familien . . . eller i voksende grad: af gartnere. Som helhed – de tusinde grave sammenholdt – virker de danske kirkegårde som store, smukke, fredfyldte parker.

– Det kan kun glæde os at høre en lægmand udtale således, især når man læser videre. –

Her er ikke katolske landes svulst og påtrængende memoirelyst, ikke disse gigantiske marmorbrud. Her er ikke de britiske landkirkegårdes totale forglemmelse, det lærhøje, hvislende græs, der vok-

ser henover omfaldne, udviskede gravsten. Her er ikke Californiens pompøse anlæg, der i døden skal demonstrere de underliggendes økonomi i levende live, mens lækker højttalermusik fra trækronerne garnerer luften over dette dødens Happyland og mere gør det hele til et synligt og lydligt konditor-mareridt end en evig hviles fredsmark.

I Danmark er det omvendt snarere kolonihaven, der fortsætter ud på kirkegården. Her kan de efterladte endelig – dog kun til en vis grad – bestemme. Måske folk, der aldrig har ejet eller disponeret over blot de kvadrater, der nu er gravens overflade. Der er dansk hygge og borgerlighed på vore kirkegårde. Ikke dødens uhygge, som ellers ofte søges manet frem omkring døden. Gravstederne har en eller måske to små sirlige havegange med nøddestensgrus, nydelig revet, kantet med buksbom eller sæsonens blomster. Man skal sikkert være kirkegårdsadministrationerne taknemmelige for deres regulativer. Eksisterede der ingen, tror jeg, floraen ville brede sig med ufattelig fantasi og alskens vækster fra ager, skov, mose og botanikkens overdrev, hentet i hjemlig jord eller hjembragt fra oversøiske feriekorstog, ville brodere hver ledig tomme muld og slås med naboernes ikke mindre velmente plante- og dekorationslyst.

– Ja, sådan har O'Strit oplevet det på sin kirkegårdstur; men det er trist, han ikke er kommet ind på een af de efterhånden mange kirkegårde, hvor den nye tid er ved at sætte sine spor, hvor „koloni-have-bevægelsen“ er ved at afløses. –

Jeg gik på fem kirkegårde i går, i og udenfor København, for at se på vort kulturstade ved dødens lejlighed. Fire-en-halv times vandring op og ned ad brede og smalle gange . . . hvorved jeg vel samtidig har afsonet af fortidens forsyndelser på dette område. Jeg nævner ikke her kirkegårdenes navne, og de eksempler og omstændigheder, som fremhæves, har ingen adresse, og navne er slettet. Alt skal opfattes generelt.

Gravmælet, gravstedets centrale punkt, kan nok give stof til eftertanke. Her har tiden stået stille, eller er gået meget langsomt. Her lever fortiden over de døde. Hertil når kunsten ikke. Ja, man kan sige, at den er lukket ude ved kirkegårdens mur. Ingen kunstretnings brise har blæst på himlen over haven. Her ses ingen af vor tids mestre, end ikke deres imitatorer, der udenfor bolttrer sig så lystigt, kendes her.

Her mødes ingen Brancusi, ingen Giacometti, ingen Moore. Her er ingen Jacobsen, ingen Armi-

tage, ingen Chadwick. Her er ingen Hepworth, ingen Calder, ingen Arp eller Archipenko. Ingen Gabo, Müller eller Haugen-Sørensen. Her er kun medlemmer af Stenhuggerlauget.

– Her afsløres noget af den mangel, som man indså i 1912, da man udgav det skønne billedværk: Gravminder, hvornår får vi en fortsættelse? –

De bør naturligvis frikendes. De optræder netop som det de er: stenhuggere. Det er deres lære, det er deres arbejde og udkomme. De er ikke kunstnere i ordets almindelige opfattelse. De er håndværkere. De føler, det er deres opgave at give folk, hvad de vil have, og de finder det vanskeligt eller helt umuligt at argumentere i anledninger og ærinder, hvori man henvender sig til dem.

– Mon ikke dette netop er sagen? Hvorfor ser stenhuggeren ikke på sit arbejde som en kunstnerisk skaben. Hvorfor gør han ikke lidt mere for at udvikle sin æstetiske sans. Hvorfor stopper han sin uddannelse med det udståede læreforhold med svendebrevet og den dertil uundgåelige teknisk-skoleundervisning? – Han burde gå videre i sin uddannelse, lære at modelere, at hugge skulpturer og symboler ligesom sin fagfælle i f. eks. Schweiz eller Tyskland. Der vil nok blive hævdet, at en sådan uddannelse vil han aldrig få betalt, nej, hvad så med arbejdsglæden? I hvert fald kunne det godt være, det der udbydes kunderne så ville være smukkere, det er det, der udbydes i mængde, folk vil have, for det tror folk er moderne! –

Henning O'Strit talte med en stenhugger, der sagde: Måske intetsteds træder borgerlighed og sædvane stærke frem end ved bestemmelsen af et gravmæle, sagde en stenhuggermester åbent til mig. Jeg er ikke kunstner og forsøger mig ikke som sådan, men jeg prøvede engang at hugge nogle „moderne sten“. De står vist her på værkstedet endnu.

– Herefter laves et lille regnestykke på hvor mange nye gravsten der bliver brug for om året og kommer til ca. 10.000, et tal der efter min mening nok er lidt i underkanten, idet man går ud fra at de 17.935, der blev kremerede, ingen sten skulle have, sådan er det jo ikke. –

Det kunne landets gravstenhuggere ikke eksistere af, hvilket de da heller ikke forsøger. En meget stor del af deres arbejde består i at flytte gravmæler ved nye nedsættelser i eksisterende grave, samt at restaurere ødelagte eller for vejrbidte sten og andre udsmykninger.

Man kan endda spå dem mindre arbejde, hvilket måske igen er årsag til, at tilgangen til faget er så ringe. I øjeblikket er der blot 17 lærlinge, „og vi må se i øjnene, at et dusin deraf forsvinder ud af faget, så snart de er færdige,“ sagde en misantropisk stenhuggermester.

Spørgsmålet om gravmælernes fremtid får muligvis et overraskende svar, som De skal høre om til allersidst. Men der vil blive brug for færre gravmæler i det hele taget, fordi en stigende del af den afdøde befolkning kremeres.

– Herefter gøres rede for kremationshyppighed her og udlandet, der ikke har så meget interesse at referere i denne forbindelse. Vi vil vende tilbage

til artiklen, hvor O'Strit taler med en navngiven stenhugger, som vi vil nævne som N. N. –

Tilbage til de danske kirkegårde og gravstenkulturen. – 97 pct. af alle danske gravsten er af granit, siger stenhuggermester N. N. Mere eller mindre hugget, profileret, poleret eller smykket. Granit er et relativt billigt materiale. Blødere sten og marmor er i nogen grad vandsugende, hvorved de udsættes for frostsprængninger i de danske vintre. Det dyreste ved en gravsten er arbejdslønnen, og derfor ser man, at stenene er mindre kunstfærdigt hugget nu end i gamle dage. Mindre finhugning, færre profiler. Tidligere var man måske villig til at ofre 2.000–3.000 kr. på en gravsten, i dag måske en trediedel eller mindre. I Sverige har man prøvet med maskinhugning, men her siger danske kunder fra: „det ligner støbt materiale.“

– Det er et spørgsmål om man ikke netop skulle bruge blødere materialer end granit, dels fordi, de er lettere og billigere at bearbejde; men også af en anden grund. Med den relativt kortere fredningstid, som bliver mere og mere skik og brug efter som peiteten for slægtens grave aftager, kan en sten, der kan holde i 50 år, være rigeligt i de fleste tilfælde. En anden ting, der også er en følge af den dyre arbejdskraft, er den næsten respektløse brug af bronzebogstaver. Jeg kan udmærket se, at det må være arbejdsbesparende for stenhuggeren ved hjælp af en slagboremaskine og lidt moderne 2-komponents lim at sætte nogle bronzebogstaver på; men al respekt for bronzebogstaver – på de rigtige steder. Bronzebogstaver er de helt rigtige på en jævn flade; men ikke på en ujævn sten, hvor de kommer til at sidde i hvert sit plan. Det smager af respektløshed for sit fag. –

– Artiklen fortsætter med en konstatering af det dalende kirkegårdsbesøg i storbyerne, og vender sig derefter mod symboler på gravstenene. –

Hr. stenhuggermester, på en kirkegård uden for København talte jeg fra ét bestemt stædet femten hvide duer på kanten af deres gravsten. Duen og andre symboler trives stadig i bedste velgående.

– Duen er jo symbolet på fred, og den er stadig meget populær, om jeg må sige det sådan. Men duerne er dog vigende. Bronzespurve er ved at tage deres pladser, bogfinker, drosler og iris, andre fikse fugle er ved at overhale dem. Jeg har været ude for ønsket om en undulat – den ligger jo lidt langt fra duen. De gribende hænder er ligeledes på retur. Nu vil man hellere have bronceroser eller -liljekonvaller. Den knækkede søjle er heller ikke så meget fremme i dag (jeg talte dog mangfoldige eksemplarer på kirkegårdene, og jeg fandt den hos flere stenhuggere). Moderne kunst på graven? Aldrig i livet . . . jeg mener i døden, siger N. N. Jeg har forsøgt med en usædvanlig model, men folk går efter en ganske bestemt traditionel smag. Man vil under ingen omstændigheder seje ud. Her har Robert Jacobsen virkelig ingen levende chance. Så er det trods alt englens, der regerer.

– Mon det nu er rigtigt? Hvis der blev gjort en indsats for at højne den gode smag, det er jo nu en gang designeren, der skaber folkets gode smag!

Var det ikke en ide med en rask lille konkurrence mellem arkitekter, billedhuggere og for den sags skyld også stenhuggere for at få nogle danske udtryk frem for en god smag, der kan tilfredsstille os i dag og fremover. Det er måske sidste frist, for artiklens slutning lyder således:

Og så til dagens barske nyhed: Verdenskoncer- nen Imperial Chemical Industries – ICI – i England har netop meddelt, at man kommer på markedet med gravmælet i plastic. Man har gennem længere tid eksperimenteret med „gravsten“ i dette ma- teriale og er nu klar. De vil være evigt holdbare, materialet kan formes til hvad som helst, men man sender dog i begyndelsen en række egne modeller på markedet, fremstillet af tre moderne, yngre bil- ledhuggere, man har henvendt sig til: Derek Boshier, George Youngson og Keith Grant. Om- sætningen i gravmæler i Storbritannien er på godt 170 millioner kr. om året, så ICI spiller ikke om pebernødder – hvis nogen har mistænkt koncernen for det. 150.000 familier sætter gravmæle over lige så mange af de årligt 650.000 afdøde . . .

Plasticgravstens-ideen stammer fra en plastic- mand, kan man næsten sige sig selv. Allerede for to år siden satte en funktionær hos ICI en plastic- sten på sin kones grav. – Erfaringerne har været de bedste, siger han. Let at renholde, let at flytte, når andre skal i samme grav. Brudsikker, vejrbestandig, kan fås i ønskede farver, men gråt vil nok blive an- befalet af os.

Man skal ikke vente nogen prisforskel på plastic- monumentet og stenmonumentet, gennemsnittet vil stadig ligge på omkr. 1.100 kr. pr. mæle, fortsæt- ter vor plasticven, som jeg gerne privat ville spørge, hvordan han forestiller sig fremtiden med disse „evigtvarende“ gravsten.

Fordelen ved fortidens har dog været, at de med årene smuldrede og blev til støv som de døde, på hvis grav de stod.

Fra danske dagblade

Gravstedfæstetakster. 718
30/9. Ekstrabladet. Gravsteder koster 1100 pct. mere i København end blot 20 km fra Rådhus- pladsen.

Kursus i gravstedsanlæg. 718(489):37
7/10. Sønderjyden. Sønderjydske landbygravere har holdt kursus i Rise.

Gravminders tilintetgørelse. 718(489):726.826.1/.4
19/10. Vends. T. Fra Menighedsrådsforeningernes blad refereres et læserbrev om forargelse over de- struktion af gravminder.

Tune. 718(489.11)
10/11, 29/11. Roskilde Dgbl. For at ajourføre dis- positionsplanen reserveres 2000 m² til kgd.

Humblebæk. 718(489.12)
25/11. Fr.borg Amts A. Den 4 ha store nye kgd. er nu ved at være planeret, til foråret udføres be- plantningen, så den kan tages i brug om 3–4 år.

Høsterkøb. 718(489.12)
17/10. Fr.borg Amts A. Kommunen har købt 14.400 m² til reserve til udv. af kgd.en.

Oppe Sundby. 718(489.12)
26/11. Fr. borg Amts A., 27/11. Nord-Aktuelt. 4 tilbud indkom i licitation over anlægsgartnerentrep- risen: 144.977 kr., 156.557 kr., 179.809 kr. og 180.183 kr. for den 5.550 m² store udvidelse.

Egebjerg. 718(489.13)
25/9. Holbæk Amts Venstrebl. I forbindelse med forlængelse af fredningstid til 30 er en udvidelse af kgd.en udarbejdet. 3.000 m² bruges i første etape. (Havearkt. T. Michelsen.)

Finderup. 718(489.13)
7/11. Kalundborg Folkebl. 3. etape af 5 af regu- leringen af kgd. er nu ved at være afsluttet. Man regner med at være færdig i 1973.

Ruds Vedby. 718(489.13)
20/11. Sjællands T. 2.029 m² er erhvervet for 50.000 kr. til brug for kgd.sudvidelse.

Viskinge. 718(489.13)
15/11. Holbæk Amts Venstrebl. En udvidelse af kgd.en med ca. 500 grave er planlagt.

Tårnborg. 718(489.14)
3/11. Sjæll. T. Kgd.en skal udvides mod nord, det vil koste 20.000 kr.

Everdrup. 718(489.15)
28/10. Præstø A. Tegninger til udvidelse af kgd.en er indsendt til godkendelse.

Middelfart. 718(489.21)
12/11. Fyens Stiftst. Det påtænkes at anlægge ny kgd. mellem Ø. Houg Vej og Fænøsund.

Vigerslev. 718(489.21)
8/11. Fyns T., Fyens Stiftst. Udvidelse af kgd.en mod nordøst med 1.500 m² af præstegårdshaven ventes godkendt. (Havearkt. Råhaug Askegård.)

Svendborg, Sct. Jørgens. 718(489.22)
25/11. Svendborg A. Nyt kapel til 120.000 kr. er under opførelse. (Arkt. Lars Mindedal.)

Søllinge. 718(489.22)
6/10. Svendborg A., 8/10. Fyns T. Et gammelt bindingsværkshus nedrives for at give areal til kgd.sudvidelse.

Vester Åby. 718(489.22)
16/11. Morgenposten. En mindre arealudvidelse er vedtaget for at give plads til urnehave.

Maribo. 718(489.31)
17/10. Lol.F. Venstrebl. En urnegård er under an- læg på den opfyldte kirkegårdseng mod Søndersø, den ventes indviet til foråret.

Nysted. 718(489.31)
27/10. Loll. T. m. fl., 3/11. Lol. F. Venstrebl. Den nye urnegravplads med plads til 24 urnegrave og fællesgrav til 30 anonyme blev indviet d. 2/11. Pladsen udsmykkes af et egetræskors udført af snedkermester C. Lindal, Nysted samt en søjle, hvorpå står en urne.

Nørre Alslev. 718(489.32)
9/10. Ny Dag, 11/10. Lol. F. Venstrebl. Til for- året tages en afdeling i brug med urnegrave.

Horne. 718(489.41)
15/11. Vends. T. Kgd.en er blevet udvidet.

Thisted. 718(489.42)
3/12. Thisted Amts T. Et projekt til regulering af

kgd.en er til behandling. Det afskaffer trapperne i stedet foreslås skrånende stier belagt med brosten. Udgiften er anslået til 200.000 kr.

Arden. 718(489.43)

3/10. Ålborg Amtst. Kgd.sudvidelsen er ved at være afsluttet. Det tillagte areal er ca. 2.000 m², hvoraf 1/3 har givet 20 parkeringspladser. 135 m kampestendige er opsat. (Arkt. B. Rubye.)

Skødstrup. 718(489.44)

23/10. Randers Amtsa. En kgd.sudvidelse er under projektering.

Egå. 718(489.44)

15/10., 22/10. Århus Stiftst. 2. etape af kgd.sudvidelsen med nedrivelse af et hus skal snart i gang. På 1. etape er indrettet en urnegravplads på 4.500 m². Det gamle kapel rives ned og erstattes med et nyt på 165 m² til 185.000 kr. 2. etape, der er på 3.500 m², bliver til kistegrave.

Sejling. 718(489.45)

4/10. Skanderborg Amts A., 12/10. Kr. Dgbl. Der er planer om at opføre et kapel, grunden er blevet skænket.

Torning. 718(489.45)

1/12. Kr. Dgbl. Kirkeministeriets tilladelse til kgd.sudvidelse mod vest er givet.

Brejning. 718(489.46)

30/10. Vestkysten. Til kgd.sudvidelse er købt ca. 4.000 m² øst for kirken, som man venter på ministeriets godkendelse til anlæggelse.

Sunds. 718(489.46)

20/11. Herning Folkebl. Sunds får nu eget kapel ved kirken. (Arkt. Finn Gaardboe.)

Grundfjor. 718(489.47)

31/10. Demokraten, Skanderborg Amts A. Hinne-rup sogneråd har vedtaget at sælge 1.916 m² til kgd.sudvidelse.

Brædstrup. 718(489.47)

23/10. Skanderborg Amts A. 24/10. Horsens Folkebl. m. fl. På halvdelen af kgd.ens disponible 4 tdr. land anlægges nu 240 gravpladser og en urnehave. (Arkt. V. Rud Nielsen.)

Ry. 718(489.47)

30/10. Skanderborg Amts A. Menighedsrådet overvejer at købe en villa med 3.000 m² grundareal til brug for kgd.sudvidelse.

10/11. Århus Stiftst. Den igangværende udvidelse er nu ved at nærme sig afslutningen.

Silkeborg. 718(489.47)

6/10. Skanderborg Amts A. Urnemuren forlænges med 55 m, hvilket giver omkring 60 nye pladser.

Juelsminde. 718(489.48)

14/11. Horsens Folkebl. Den 2.400 m² store kgd.sudvidelse, der gav 160 gravpladser og kostede 140.000 kr., er nu færdig. (Arkt. V. Rud Nielsen.)

Ølsted. 718(489.48)

27/11. Horsens Folkebl. Udvidelse af kgd.en forberedes. Man har tilsagn om et areal syd for kgd.

Esbjerg. 718(489.49)

3/10. Vestkysten, m. fl. Kirkegårds konkurrenceen er nu bedømt. (Se hovednummeret.)

Gammel Haderslev, Damager kgd. 718(489.61)
9/10. Dannevirke. En udvidelse af kgd.en mod vest er påbegyndt.

Rinkenæs, Korskirkegården. 718(489.63)

8/11. Jydske T. Man er i gang med en udvidelse på 600 grave, der vil koste 100.000 kr.

Sønderborg. 718(489.64)

21/11. Sønderjyden. Inden for de første 3-4 år skal anlægges en ny kgd., der er planer om at lægge et krematorium her.

Nyker. 718(489.7)

10/11. Bornholms T. 2.000 m² er købt til udvidelse af kgd.en. Afhængig af hvilken vej man skal føre drænledninger bliver udgifterne til anlæg enten 90.000 eller 50.000 kr.

Fra blade og tidsskrifter

Brochure om monumenter. 718:726.825.1/4

Den svenske komité for gravmindekonkurrencer har afsluttet sit arbejde. Komitéen er sammensat af Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Svenska Eldbegängelseföreningen og Föreningen Sveriges Kyrkogårdsföreståndare. Der er behandlet ca. 260 forslag i mange forskellige materialer. De bedste er samlet til en udstilling, der er vist mange steder i Sverige. Nu bliver et udvalg udgivet som brochure, der stilles til rådighed for kirkegårdsbestyrelser og stenhuggere. Ca. 60 forslag bliver samlet i et katalog. Brochuren koster 25 øre (svenske); men da oplagets størrelse endnu ikke er bestemt for kataloget er dets pris ikke færdigkalkuleret. (Ignis 41(1969)9:133-34.)

Varberg krematorium. 718(486.6):718:726.83

I tilslutning til Varbergs skovkirkegård er der bygget krematorium. Bygningen er opført i beton, de lavere dele i reliefmønstreret grå og de højere dele af hvide elementer, hvori der er indlagt vertikale rækker af marmor. Kapelsalen har 68 siddepladser. Krematorieafdelingen er anbragt bag og under salen og har egen indgang. (Arkitekt SAR Jørgen Ehn.) (Ignis 41(1969)8:107-9.)

Kirkegårdskonference i Malmø. 718(486.7)

Inden 1974 forventes 34 sogne sammensluttet med Malmø. Som forberedelse og til koordinering af kirkegårdsproblemer tog Malmøs kirkegårdsstyrelse initiativet til denne kongres. (Ignis 41(1969)9:124-131.)

Billige begravelser i Uppsala. 718(487.2)

For Uppsala-borgeren bliver begravelser eller kremation helt uden omkostninger, hvis man da ikke vil lægge beslag på mere end en gravlod. Vil man have flere gravlodder koster disse 200 kr./m² for 50 år, samme takst som udenbys må betale. (Ignis 41(1969)8:112.)

Tyske krigsgrave i Danmark.

718(489):718:725.945.2(43)

På 14 tyske krigsgravsanlæg er nu opsat nye bestandige gravminder. Det drejer sig om Oksbøl, Gedhus, Grove, Esbjerg, Haslev, Nyborg, Holbæk, Helsingør, Vordingborg og Nykøbing (soldatergrave), der har fået opretstående gravkors, mens

Odense, Nyborg (flygtninge), Kolding og Silkeborg er blevet forsynet med liggsten. Materialet er belgisk granit, og indskriften opgiver for soldater navn, fødsels- og dødsdata samt tjenestegrad, hvorimod flygtninge kun har navn og fødsels- og dødsdata. (Kriegsgräberfürsorge 45(1969)7:163.)

København. 718(489.11)

Den 3. artikel af A. Falmer-Nielsen om kirkegårde behandler Københavns kommunes kirkegårde fra middelalderens forsvundne til de nuværende 5. (Gartneren 42(1969)3:6-8.)

Sorø. 718(489.14)

Det nordiske anlægsgartnerforbund har holdt en 3-dages ekskursion i Danmark. Herunder besøgte Sorø kirkegårde. (Viola 75(1969)44:12-13.)

Resolotioner

Kirkeministeriets skrivelse af 5. nov. 1964 (til stiftsøvrigheden over Helsingør stift) ang. *det nærmere indhold af en bestemmelse i en kirkegårdsvedtægt om fredningstidens længde for kistebegravelser.*

Med skrivelse af 8. september 1964 har stiftsøvrigheden påny forelagt ministeriet det hoslagt tilbagefølgende udkast til ny vedtægt for A. kirkegård med hensyn til udkastets § 9, hvor der efter en bestemmelse om, at fredningstiden (den tid, hvori en grav skal henligge urørt efter begravelsen) er 30 år for voksenkistegrave og 20 år for barnekistegrave, af menighedsrådet ønskes optaget følgende bestemmelse: „Fredningstiden er opdelt i 2 perioder, den første brugstiden (den tid gravstedsbrugeren har brugsretten til gravstedet) er på henholdsvis 20 og 15 år, den anden periode (på henholdsvis 10 og 5 år) henligger gravstedet urørt“.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet ikke kan godkende den foreslåede bestemmelse om en opdeling af fredningstiden, idet der hverken er hjemmel til at begrænse gravstedsbrugers pligt til at vedligeholde gravstedet til en del af den tid, for hvilken brugsret til gravstedet er erhvervet, eller til at tidsbegrænse gravstedsbrugers rådhedsret over gravstedet i henseende til dettes vedligeholdelse og udsmykning m. v. De gældende bestemmelser om brugsret til gravsteder forudsætter, at brugstiden svarer til fredningstiden, altså i det mindste den i kirkegårdsvedtægten fastsatte almindelige fredningsperiode.

Såfremt vedligeholdelsen af et gravsted forsømmes, må man have kirkegårdsbestyrelsen henvist til at forholde sig i overensstemmelse med forskrifterne i vedligeholdelseslovens § 23, stk. 2, jfr. herved kirkegårdsvedtægten § 21, stk. 3.

Kirkeministeriets skrivelse af 24. nov. 1964 (til stiftsøvrigheden over Københavns stift) ang. *hvorvidt der i et tilfælde skulle erlægges betaling som for udensognsboende i forbindelse med erhvervelsen af retten til et gravsted.*

I et med stiftsøvrighedens erklæring af 31. juli 1964 hertil indsendt andragende har sognepræsten

for X. menighed i Københavns stift forespurgt, om det er berettiget, at der ved begravelse den 20. februar 1964 på X. kirkegård af N. N. og M. N. er opkrævet betaling som fastsat for begravelse af udensognsboende.

Den ved begravelsen medvirkende bedemand har protesteret mod den af kirkegårdskontoret fremsendte regning, idet han har henvist til, at der i det foreliggende tilfælde bør opkræves betaling som fastsat for begravelse af indensognsboende.

Den af kirkegårdskontoret udfærdigede regning vedrørende begravelsen dateret 2. april 1964 omfatter bl. a. et beløb for fornyelse af gravstedet på 480 kr. og et beløb for betjening på 98 kr., og stiftsøvrigheden har ved sagens fremsendelse oplyst, at disse beløb fremkommer således:

1. Fornyelse af gravstedet: 480 kr.

Ifølge det under 1. juli 1963 godkendte takstregulativ er prisen for udensognsboende 200 kr. pr. gravplads for 1 fredningsperiode. Denne periode blev samtidig med ændring af taksterne forøget fra 20 til 25 år.

Det omhandlede gravsted indeholder 3 gravpladser, og prisen for en fredningsperiode – altså indtil 1989 – er derfor 600 kr. Imidlertid er gravstedet ifølge tidligere aftale fornyet og betalt til 1969 og den nu forlangte pris svarer til 20 år – fra 1969 til 1989 – det vil sige $\frac{4}{5}$ af en fredningsperiode eller $\frac{4}{5}$ af 600 kr. = 480 kr.

2. Betjening: 98 kr.

Dette dækker betaling til organist, kordegn og graver.

Det er endvidere oplyst, at de 2 søstre, som ved deres død var bosat i i Frederiksborg amt, blev begravet i et af 3 gravpladser bestående gravsted, hvor de pågældendes forældre tidligere er blevet begravet som udensognsboende.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet er enig med stiftsøvrigheden i, at det er berettiget, at der i det foreliggende tilfælde er opkrævet betaling som for en udensogns begravelse, idet frøknerne N.'s forældre ifølge det oplyste var fraflyttet sognet på det tidspunkt, da de erhvervede gravstedet og senere ved deres død begge blev begravet som udensognsboende.

Det bemærkes herved, at den særlige tilknytning til et sogn, som ifølge bestemmelsen i præstelønslovens § 26 kan medføre, at udensognsboende fritages for at yde vederlag til kirkebetjeningen for medvirken ved embedshandlinger, ikke ses at være til stede i det foreliggende tilfælde, jfr. kirkeministeriets cirkulære af 25. august 1961 angående præsters og kirkebetjentes adgang til at modtage vederlag for kirkelige handlinger, hvori det under pkt. 4 er anført, at ved begravelse af personer, som ikke ved deres død var hjemmehørende i sognet, sidestilles med indensognsboende, såfremt de har forældre, ægtefælle eller børn begravet som *indensognsboende* på sognet kirkegård.

Man skal dog henstille, at der foretages en ændring af kirkegårdens takstregulativ i overensstemmelse med det i bestemmelsen i § 25, stk. 3 og 4 i lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde udtalte, således at taksten for begravelsesplads for udensognsboende, der enten har ægtefælle, forældre eller børn begravet på kirkegården eller som på særlig måde har været knyttet til sognet, fastsættes lavere end for andre udensognsboende.

Kirkeministeriets skrivelse af 8. dec. 1964 (til stiftsøvrigheden over Viborg stift) om at *et menighedsråd ikke vilkårligt i enkelttilfælde kan vægre sig ved kirkens overtagelse af vedligeholdelsespligten vedr. gravsteder, når kirkegårdsvedtægten indeholder bestemmelse om sådan overtagelse af pligten og takstmæssig betaling erlægges.*

Af den med stiftsøvrighedens erklæring af 18. september 1964 hertil indsendte sag fremgår, at der ved behandlingen i Viborg herredsret af boet efter fru N. N. og tidligere afdøde ægtefælle P. N. blev afsat et beløb på 800 kr., som ifølge arvingernes ønske skulle indbetales blandt stiftsmidlerne og anvendes til sædvanlig vedligeholdelse, herunder grandækning om vinteren, af nævnte ægtefælles gravsted på X. kirkegård.

Det er derhos oplyst, at X. sogns menighedsråd har nægtet at overtage vedligeholdelsen af det pågældende gravsted under henvisning til, at der måtte befrygtes at ville opstå uoverensstemmelser mellem menighedsrådet og arvingerne med hensyn til omfanget af kirkens forpligtelser.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at der i tilfælde som det foreliggende, hvor kirken ifølge kirkegårdsvedtægten påtager sig almindelig vedligeholdelse af gravsteder i een fredningsperiode mod erlæggelse af et beløb een gang for alle, efter ministeriets opfattelse ikke er adgang for menighedsrådet til vilkårligt i enkelte tilfælde at vægre sig ved at efterkomme begæringer om kirkens overtagelse af den almindelige vedligeholdelse af gravsteder, når den vedtægtsmæssige betaling herfor erlægges.

Derimod består der ingen pligt for kirken til at påtage sig en videregående forpligtelse med hensyn til gravstedets vedligeholdelse og udsmykning f.eks. grandækning om vinteren. Påtager kirken sig en sådan videregående forpligtelse, må vederlaget herfor fastsættes ved aftale mellem menighedsrådet og rekvirenten. I sidstnævnte tilfælde vil menighedsrådet være berettiget til med hensyn til en sådan yderligere forpligtelse at tage forbehold om, at der ikke fra kirkens side vil blive præsteret ydelser, der medfører udgifter udover, hvad renten af den indbetalte kapital til enhver tid kan dække, jfr. herved ministeriets skrivelse af 15. oktober 1958. *)

Efter den anledning, sagen dertil giver, bemærkes, at afdødes arvinger i det foreliggende tilfælde

*) Nærv. saml. 1957-58 s. 493.

i forhold til kirken alene er repræsenteret ved skifteretten.

Endelig bemærkes, at det samlede vederlag for gravstedets vedligeholdelse vil være at oplægge blandt kirkens midler under stiftsmidlerne.

Kgl. resolution af 12. dec. 1964, hvorved det på kirkeministeriets derom nedlagte forestilling har behaget Hans Majestæt Kongen at bemyndige biskoppen over Haderslev stift til enten selv eller ved vedkommende provst at foretage den højtidelige *indvielse af det i 1959 på Søndre kirkegård i Kolding opførte kapel som kirke* under forudsætning af, at det forinden indvielsen ved et i overensstemmelse med bestemmelsen i § 3 i lov nr. 282 af 30. juni 1922 om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v., således som denne lov er ændret senest ved lov nr. 50 af 16. marts 1956, afholdt syn er konstateret, at kirken er forsynet med alt til gudstjenestes afholdelse fornødent.

Kirkeministeriets skrivelse af 19. dec. 1964 (til stiftsøvrigheden over Fyens stift) ang. *bemyndigelse for Odense kommunes kirkegårdsforvaltning til at tillade flytning af askeurner i visse tilfælde.*

I et med stiftsøvrighedens erklæring af 25. september 1964 hertil indsendt andragende for Odense kommunes kirkegårdsforvaltning anholdt om, at der må blive meddelt kirkegårdsforvaltningen bemyndigelse til – uden forud indhentet tilladelse fra ministeriet – efter derom fremsat ønske at overflytte urner fra hjemfaldne gravsteder til fællesurnegrav på en af de af kirkegårdsforvaltningen bestyrede kirkegårde.

Således foranlediget skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet vil være sindet at stadfæste et tillæg til vedtægten for Odense kommunes kirkegårdsforvaltning, hvorved denne bemyndiges til at tillade, at urner efter fredningstidens udløb – 10 år – overflyttes til fællesurnegrav på en af de af kirkegårdsforvaltningen bestyrede kirkegårde.

Man vedlægger et udkast til det omhandlede tillæg, der – såfremt det måtte blive vedtaget af byrådet – forventes indsendt hertil til stadfæstelse i 3 underskrevne eksemplarer. *)

Det bemærkes, at det er en forudsætning for bemyndigelsens meddelelse, at det af kirkegårdsforvaltningen omhyggeligt påses, at begæring om urne-

*) Tillægget, der stadfæstedes ved ministeriets skrivelse af 30. april 1965, er sålydende:

„Som nyt punktum til vedtægtens § 23 indføres:
Kirkegårdsforvaltningen er dog bemyndiget til at meddele tilladelse til, at urner efter fredningstidens udløb – 10 år – overflyttes til fællesurnegrav på en af de af kirkegårdsforvaltningens bestyrede kirkegårde.“

flytning fremsættes af rette vedkommende, som normalt vil være den afdødes efterlevende ægtefælle eller, såfremt en sådan ikke findes, den afdødes efterladte børn, således at tilladelse i sidstnævnte tilfælde kun meddeles, såfremt samtlige efterlevende børn skriftligt samtykker i urnens flytning. Det må endvidere påses, at der foreligger skriftlig samtykke til urnens *opgravning* fra samtlige de personer, der har dispositionsret over gravstedet. Tvivls-tilfælde må forelægges ministeriet til afgørelse.

Kirkeministeriets skrivelse af 9. febr. 1965 (til stiftsøvrigheden over Helsingør stift) ang. *lovligheden af en bestemmelse i en kirkegårdsvedtægt om, at udensogsboende, der ikke er medlemmer af folkekirken, ikke vil kunne begraves på kirkegården.*

Med skrivelse af 30. november 1964 har stiftsøvrigheden forelagt ministeriet de hoslagt tilbagefølgende udkast til nye vedtægter for A. og B. kirkegårde med hensyn til spørgsmålet om lovligheden af de i udkastenes § 32, stk. 3 indeholdte bestemmelser, hvorefter udensogsboende, der ikke er medlemmer af folkekirken, ikke vil kunne begraves på kirkegården.

Ved sagens fremsendelse har stiftsøvrigheden udtalt betænkelighed ved den foreslåede bestemmelse, idet der efter stiftsøvrighedens opfattelse i hvert fald bør gøres undtagelse fra bestemmelsen for så vidt angår personer, der opfylder de i lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde af 30. juni 1922 § 25, stk. 3 anførte betingelser, jfr. samme lovs § 25, stk. 5.

I denne anledning skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet med stiftsøvrigheden er enig i, at den pågældende bestemmelse bør udgå, idet et menighedsråd ikke gennem en sådan bestemmelse i kirkegårdsvedtægten bør være afskåret fra at udlægge gravsteder også til udensogsboende, der ikke er medlemmer af folkekirken, såfremt omstændighederne i særlige tilfælde måtte skønnes at tale derfor, f. eks. – som anført af stiftsøvrigheden – dersom vedkommende har ægtefælle begravet på kirkegården.

Bestemmelsen må derhos suppleres med fornøden angivelse af taksten for gravstedserhvervelsen i sådanne tilfælde, ligesom der tilsvarende må optages en takst i § 35 for sådanne gravsteders fornyelse.

*Lov om ændring i lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v. *) af 31. marts 1965.*
Vi Frederik den Niende, af Guds Nåde Konge til til Danmark, etc. etc.

Gør vitterligt: Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

I lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v., jfr. lovebekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947, foretages følgende ændring:

I § 32, 2. punktum, ændres „maj eller i juni“ til: „april, maj, juni eller juli“.

*) Lov-tid. A. 1965 nr. 93.

Kirkeministeriets cirkulære af 9. april 1965 (til stiftsøvrighederne) om *vedligeholdelse og omsætning af stengærder. *)*.

I cirkulære af 16. september 1937 fremhævede ministeriet betydningen af, at de gamle stengærder, der danner en for vore middelalderlige landsbykirker særlig karakteristisk afgrænsning af kirkegårdens område, bevares i så vid udstrækning som muligt.

I tilslutning hertil skal man på dertil given anledning henlede opmærksomheden på bestemmelsen i § 17, stk. 3, i bekendtgørelse af 23. september 1947 af lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v., jfr. § 2, stk. 1, i kgl. anordning om kirkegårde af 20. april 1953, hvorefter eksisterende stengærder og mure omkring kirkegårde ikke må nedbrydes, flyttes eller erstattes med andet materiale uden ministeriets samtykke, og hvorefter dele af nævnte hegn ej heller uden sådant samtykke må indgå i nybygninger uden for kirkegården.

Da det over for ministeriet er oplyst, at de middelalderlige, stablede stengærder mange steder er i en mindre tilfredsstillende stand hidrørende enten fra manglende vedligeholdelse eller fra stedfundne reparationer og omsætninger, der er udført uden tilstrækkeligt kendskab til den fremgangsmåde, som bør følges ved istandsættelse af sådanne gærder, har ministeriet efter stedfunden forhandling med de kgl. bygningsinspektører og nationalmuseet fastsat følgende forskrifter for vedligeholdelse og reparation af stengærder.

1. Stengærder skal vedligeholdes således, at de til enhver tid udgør et forsvarligt hegn omkring kirkegården og er til pryde for denne. Gærderne bør efterses hvert forår og efterår, og indtrufne skader som følge af udskridninger og sammensynkninger bør hurtigst muligt afhjælpes, således at det undgås, at større strækninger af gærderne forfalder og må omsættes. Ved foretagelse af reparation må hensyn tages til gærdernes karakter og materialer. Træplantninger må så vidt muligt holdes i mindst 1 m's afstand fra gærderne.

2. I tilfælde, hvor partiel omsætning skønnes påkrævet, må følgende iagttages:

- a. Omsætningen må ske i nøje overensstemmelse med det gamle gærdes karakter, således at man, hvad enten gærdet er to-sidet (med sten på begge sider) eller én-sidet (med jordskråning på indersiden), respekterer den hidtidige form og i øvrigt i det hele søger at komme det oprindelige gærde så nær som muligt.
- b. Ved omsætning af gærder, der er udført af marksten, bør der ikke anvendes søsten, undtagen i tilfælde, hvor det ikke er muligt at fremskaffe marksten. Flintesten bør ikke anvendes.
- c. Kun større sten må anvendes, og stenene må ikke kløves.

*) Min.-tid. A. 1965. nr. 78.

- d. De største sten lægges nederst i diget, og stenenes størrelse aftrappes opfeft.
- e. Stenene lægges i muld eller ler med den bredeste runding udadvendt og med skridretning ind mod digets jordkerne, således at anvendelse af stenflikker til fastholdelse af stenene undgås. Mørtel må kun anvendes i ganske særlige tilfælde, hvor det af hensyn til gærdets stabilitet er uomgængelig nødvendigt.
- f. Gærderne bør følge terrænets stigen og fald, og det bør således ikke tilstræbes at udføre stengærder med vandret overkant.
- g. Hvor ikke andet følger af forholdene, jfr. foran under a, bør gærderne udføres med en højde af mindst 100 cm og en bredde af ca. 80 cm foroven og ca. 100 cm ved terræn.
- h. Stengærderne bør afdækkes med græstørv, indtil ca. 10 cm fra yderkanterne.

Ved større reparationer eller fuldstændig omsætning af gamle stengærder må nærmere forslag til arbejdets udførelse i hvert enkelt tilfælde forelægges ministeriet til godkendelse med oplysning om,

hvorvidt den, til hvem arbejdet tænkes overdraget, er i besiddelse af de fornødne kvalifikationer på dette område.

Det fornødne antal eksemplarer af nærværende cirkulære vedlægges til omdeling blandt stiftets provstiudvalg og kirkebestyrelser.

Hermed ønsker vi alle vore kunder og leverandører et rigtig godt nytår, med tak for godt og behageligt samarbejde i 1969.

Herning traktor- og Fejemaskinfabrik A/S

Gjellerup Kirkeby - 7420 Hammerum

Tlf. (07) 11 66 65

Foreningen for Kirkegårds-kultur

Kontor: Vintappergården, Lyngbyvejen 485, 2820 Gentofte. — Postkonto: 11 915.

Formand: Sognepræst Povl Götke-Hansen, 5450 Otterup.

Næstformand: Folketingsm. Ove Hansen, 2750 Ballerup.

Sekretær: Kirkegårdsinspektør M. Falmer-Nielsen, Vintappergården, 2820 Gentofte.

Kasserer: Kirkegårdsinspektør Poul W. Olsen, Pileallé 2, 2000 København F.

Fra ovennævnte kontor forhandles:

Kirkegårdsprotokoller, pr. stk. kr. 170,00.

Samme med legatgravstedsregister kr. 200,00.

Gravstedsbreve, pr. 50 stk. kr. 15,00.

Vedtægt for kirkegårde, pr. stk. kr. 3,00.

Småskrift nr. 10: Den kgl. anordning om kirkegårde, kr. 1,00.

Tidsskriftet Vore Kirkegårde: 1928/29 kr. 10,00, 1929/30 kr. 10,00, 1930/31 kr. 10,00, 1931/32 kr. 10,00, 1932/33 kr. 10,00, 1933/34 kr. 10,00, 1936/38 kr. 10,00, 1947/50 kr. 10,00, 1950/53 kr. 10,00, 1953/56 kr. 15,00, 1956/59 kr. 20,00, 1959/62 kr. 20,00, 1962/65 kr. 20,00.

Enkelte hefter af løbende årgang pr. stk. kr. 8,00.

Register til Vore Kirkegårde bind I-XVI kr. 2,00.

Ved indmeldelse i Foreningen for Kirkegårds-kultur modtager medlemmerne tidsskriftet gratis.

Vore Kirkegårde

Redaktør: Overgartner, hortonom Axel Andersen, Taastrup.

Redaktion: Ørnevej 1, 2630 Taastrup. Tlf. (01) 99 26 19.

Ekspedition: Pileallé 2, 2000 København F. Tlf. (01) Fa 63 41.

Abonnement: Medlemmer af Foreningen for Kirkegårds-kultur får gratis tidsskriftet, der udkommer med 4 hefter om året. Enkelthefter sælges for kr. 8,00 pr. stk.

Henvendelse: Pileallé 2, 2000 København F.

Adresseforandringer bedes altid anmeldt til posthuset. Skulle bladet udeblive, bedes man klage til nærmeste post-kontor.

Annoncer tegnes hos redaktøren og i ekspeditionen.

Annoncetakst: 1/32 side kr. 16,50, 1/16 kr. 28,50, 1/8 kr. 45,00, 1/4 kr. 80,00, 1/2 kr. 150,00 og 1/1 kr. 275,00; 10 pct. rabat for 4 gange og 25 pct. rabat for 12 gange.

MEDLEM AF
FORENINGEN AF DANSKE
UGEBLADE, FAGBLADE OG TIDSSKRIFTER

Vore Kirkegårde leveres iflg. aftale obligatorisk til medlemmer af Foreningen af danske Kirkegårdsledere og medlemmer af Østifternes Sten- og Billedhuggerforening, Stenhuggerlauget i København samt Stenhuggermesterforeningen i Jylland og Stenindustriens Arbejdsgiverforening på Bornholm. Endvidere vederlagsfrit til kirkeministeriet, landets stiftsøvrigheder, de kgl. bygningsinspektører samt provsterne.